

Zoli (Györgyi Zoltán)¹

Családi háttér és az egyetem előtti évek

Úgy gondolom, a középiskolától lehetne indítani a beszélgetésünket. Hova jártál, s ennek kapcsán kérem, hogy a családi hátteredről is mondjál valamit.

Egy kicsit visszamennék az általános iskolára is, mert azt gondolom, hogy abban volt is meghatározó dolog. Az első három évet Pesterzsébeten jártam. Ott laktunk, s tíz éves koromban költöztünk Budára. Ez azért érdekes, mert a pesterzsébeti környezetben, már amennyire vissza tudok emlékezni, kiemelkedtem az iskolában tudásban, és ott megszoktam, hogy a kisujjból kirázok mindent. Ez persze alsó tagozatban egyébként se nehéz.

Negyedik osztályra kerültem Budára, s bár utána is jó tanuló voltam, de nem voltam annyira kiemelkedő. Ott már voltak nálam tehetségesebbek, szorgalmasabbak. Ez már budai környezet volt.

Az apám jogi végzettségű volt, de soha nem dolgozott jogászként, hanem különböző termelő vállalatoknál különböző középvezetői beosztásban.

Ez az ő személyes döntése volt, vagy ennek volt valamilyen oka?

Ennek a háttere annyi, hogy családfenntartó volt már középiskolás kora után, az anyukáját kellett eltartani, mert az apja, a nagyapám addigra meghalt. Egyetemen is csak úgy tudott tanulni, hogy dolgozott mellette. Valójában kvázi levelezőn végezte ezt. Akkor nem volt ilyen, de felmentették a bejárás alól, csak vizsgáznunk járt le Pécsre. Így aztán lett közben egy stabil munkahelye Pesterzsébeten egy gyárban, amit az egyetem után sem akart ott hagyni, mert jól érezte ott magát. Fogalmam nincs már, mit csinált, de akkor még viszonylag jó beosztásban dolgozott, bár a felsővezetésben azért nem volt benne.

Aztán 57 körül váltott megint, amikor erről a munkahelyről kirúgták, úgymond 56-os okok miatt, de valójában ez csak műbalhé volt, személyes intrikák álltak e

¹ A hangfelvétel 2023. február 28-án készült.

mögött. Azon kívül, hogy el kellett onnan mennie, más retorzió nem is érte. Ezután – egy barátja segítségével – egy másik gyárba ment, de ott már valamivel alacsonyabb beosztásban dolgozott.

Szintén nem jogászként?

Szintén nem jogászként. Értékesítési osztályvezető volt. Ez abban az időszakban volt, amire már emlékszem. Zuglóba járt Erzsébetről. Aztán ott is volt valami konfliktus, amit nem bírt elviselni, ezért eljött onnan is, de ekkor saját elhatározásból. Végül Újpestre járt a Chinoin gyárba, de itt már csak csoportvezető volt. Tehát ment egyre lejjebb. Nem bírta a vállalati munkatársi konfliktusokat, ahogy ott fúrták egymást az emberek.

Anyám érettségizett, egyke volt, kicsit elkényeztetett, s csak a háború után kezdett el dolgozni. 51 körül, tehát harmincéves kora fölött. Akkor is inkább csak azért ment el dolgozni, mert félt, hogy a nem dolgozó nőket elviszik Dunaújvárosba a vasműbe. Ettől kezdve évtizedeken keresztül a Csepel Művekbe járt. Egészen rövid ideig valamilyen fizikai munkát végzett, aztán bejutott az irodába. Nyugdíjazása előtt váltott, de hasonló munkakört látott el, mint korábban.

Ketten vagyunk testvérek, egy húgom van.

*Egyértelmű volt a szüleid részéről, hogy titeket diplomához kell segíteni?
Ez a családi értékrend fontos része volt?*

Megfogalmazva nem, de a levegőben benne volt. Amúgy én jó tanuló voltam, így a továbbtanulás eléggé adta magát. A húgomnak több problémája volt a tanulással, azonban a főiskolai végzettséghez ő is eljutott. De ha nem jutott volna el, talán az sem lett volna olyan nagy tragédia. A főiskola előtt szakközépiskolába járt, pontosan azért, mert voltak bizonyos tárgyak, ami nem mentek neki, emiatt a szüleink nem akarták őt nagyon stresszolni.

Nem volt kimondva, hogy kell a diploma, de hogy jól tanuljunk, az benne volt a családi légkörben. Mivel nekem viszonylag jól ment a tanulás, nem is nagyon foglalkoztak velem, de a húgommal tanultak.

És az egyértelmű volt, hogy a gimnázium után, amikor tovább akarsz menni, annak nincs anyagi akadálya?

Igen, ez teljesen egyértelmű volt. Azt hadd tegyem hozzá, hogy volt a családban egy törés. Ezt most azért mondom itt, merthogy annak ellenére támogattak a tanulásban, hogy tizenkét-tizenhárom éves koromban az apám beteg lett, s utána soha többet nem dolgozott. Ez 67-ben volt, aminek az a jelentősége, hogy még viszonylag alacsony bérek alapján számították ki a rokkantnyugdíját, és ennek a család anyagi helyzetére igen komoly befolyása volt. Merthogy 68-tól az „új gazdasági mechanizmusra” visszavezethetően egyrészt akkoriban ugrottak meg a jövedelmek, másrészt szintén akkor indult be az infláció. Így az apám közepes jövedelme alapján számított nyugdíja egyre kevesebbet ért. Tehát mi nagyon rossz anyagi helyzetben voltunk. Az egyetemen is a második legrosszabb jövedelmi kategóriába kerültem. A csoportban is talán csak egy valakinek a családjában volt a mienknél alacsonyabb az egy főre jutó jövedelem.

És az nem merült fel, hogy dolgozzál?

Nem. A család ezt egyrészt nem kérte, meg nem is akartam. Én, talán az apám problémái miatt, nagyon ódzkodtam attól, hogy bekerüljek valamilyen céghez. Nem sokat láttam még a világból, hogy hol mindenhol lehet még dolgozni, inkább csak azt a vállalati világot, amiből mind a két szülői oldalról az jött le nekem, gyerekként meg kamaszként, hogy a vállalatoknál sok szaktudás nem kell, s a főnökök meg a beosztottak állandóan egymást bosszantják. Az apám főnök volt, őt bosszantották a beosztottak, az anyám beosztott volt, ő meg bosszantotta a főnökét. S nekem ehhez az égvilágon semmi kedvem nem volt. Úgyhogy fel nem merült bennem, hogy elmenjek dolgozni. Persze nem is tudtam volna, hogy mit csináljak. S tegyük hozzá: úgy éreztem, hogy ciki lenne az osztályban is, ha nem tanulnék tovább, mert nagyon erős volt ott a továbbtanulási szándék, s végül az osztály háromnegyed része rögtön az érettségi után valóban tovább is tanult.

De ha a diákmunkára gondoltál volna: tizenhárom éves koromtól kezdve minden nyáron dolgoztam egy hónapot, s később ebből fizettem a nyaralásaimat.

A Közgáz választása

Hogy hova menjek továbbtanulni, azt nagyjából meghatározta, hogy mi érdekelt a gimnáziumban, s miben voltam jó. De hogy mit kell tudni egy közgazdásznak, arról nem tudtam szinte semmit.

Csak nagyon általános információk voltak arról, hogy mi van egy vállalatnál, de

hogy mit csinál konkrétan egy közgazdász, s hogy milyen tudással kell rendelkeznie, meg hogy az egyetemen megszerzett tudást miként lehet hasznosítani, ezt nem tudtam, ebbe nem láttam bele.

A középiskola adott bármilyen impulzust, hogy mi érdekel?

Nem igazán. Visszagondolva, nem is voltak igazán jó tanárim. A Petőfi Gimibe jártam, ami akkor elég jóhírű gimnázium volt, de inkább már csak a hírnevéből élt. Budán van, az Attila úton. Akkor több kerületből álló körzetek voltak, s azokon belül lehetett választani. Igazából véletlen, hogy oda kerültem, mert először angol tagozatra akartam menni a Rákóczi Gimibe, meg is beszéltem egy haverommal, hogy mindketten odamegyünk, de aztán ő az utolsó pillanatban módosította a Petőfi matek-fizika tagozatára, és akkor, mondom, megyek én is oda. Az más kérdés, hogy a Rákócziba valószínűleg nem vettek volna fel angolra, mert ahogy utólag hallottam, oda inkább csak a protekciók jutottak be, s annyira kiemelkedően jó tanuló sem voltam: a készségi tárgyak lehúzták az átlagomat.

Úgyhogy, mintegy véletlenül, bekerültem a Petőfi matek-fizika tagozatára, ami- ben az az abszurd, hogy már az általános iskolában sem értettem igazán a fizikát. Ötös voltam, de inkább csak azért, mert ugyanaz tanította, mint a matekot, ami- ben viszont jó voltam. Másnak ugyan nem vallottam be, de én tudtam magam- ról, hogy nem vagyok jó fizikából.

Ha a gimis tanárookra visszagondolok, akkor csak az osztályfőnökünk volt meghatá- rózó figura. Ő volt a matek-fizika tanár is. Jó tanár volt egyébként, egy fiatal huszoneves fickó, talán tíz évvel volt nálunk idősebb. Jó fej volt. Annak ellenére, hogy párttag volt, viszonylag nyitott szellemben vezette az osztályt. Mindenről lehetett vele beszélni, mindent meg lehetett vitatni. Egyetlen egyszer volt talán, amikor lenyomta a véleményeket, egy március 15-ei tüntetés kapcsán. Ezt nem lehetett akkor kitérgetni. Más jó tanárra nem emlékszem. Az osztály viszont jó volt.

A Közgáz melletti döntésed teljesen a saját döntésed volt?

Igen. Úgy éreztem, hogy tanárnak nem lennék jó, talán pont az osztályfőnököm miatt, mert úgy láttam, hogy egy tanárnak karizmatikusnak kell lennie, én meg, azt gondoltam, ettől nagyon távol vagyok. A különböző műszaki pályák, amiből egyébként csak az építészet érdekelt volna, a fizika miatt semmiképpen nem jöt-

tek szóba. És akkor még ott volt a rajz is, amiben szintén nem voltam jó. És ilyenkor számít a család, amelyik azt mondaná, hogy – mondjuk – a rajztudás fejleszhető, és beíratnak valamilyen rajztanfolyamra. Ez fel sem merült. Persze ez akkoriban talán még nem is volt olyan gyakori, mint néhány évtizeddel később. De a fizika miatt amúgy sem terveztem, hogy odamegyek.

Így maradt a matek meg a történelem. Matekból jó voltam, de azért nem annyira kiemelkedő, hogy matematikusnak menjek. A történelem érdekelt, de a jó felvételi pontokhoz abból már nem keveset kellett tanulnom. Ezenkívül még földrajzból voltam jó, de a földrajzzal nem tudtam, hogy mit lehet kezdeni. Úgyhogy nagyjából ez vezetett a Közgázra. Hogy ezt pontosan ki fogalmazta meg, nem tudom.

A felvételinél akkor ugye nem volt gond, hiszen mindkét tárgyban jó voltál?

Egyikből sem voltam kiemelkedő, de 17 és fél ponttal jutottam be, vagyis elég simán.

Próbafelvételi

Ehhez azért hozzájárult az is, hogy ezt megelőzően kaptam ezzel kapcsolatban egy nagy pofont. Jelentkeztem ugyanis az NDK-ba is egyetemre. Fogalmam nincs már, hogy hova. Gondolom, ott is közgazdasági egyetemre, mert ott is matekból és történelemből kellett felvételizni a németen kívül. Eszem ágában nem volt kimenni, de úgy gondoltam, hogy majd az ott szerzett felvételi pontokkal simán bejutok a pesti közgázra, s akkor enyém lesz a nyár, nem kell már a felvételig tanulnom. Ezt elvileg meg lehetett csinálni, ha a külföldi egyetemről a hiányos nyelvtudásom miatt utasítanak csak el. De ezt nagyon elszúrta, alapvetően a túlzott önbizalmam és a butaságom miatt: azt gondoltam, hogy amit egyszer már megtanultam, azt a felvételi időpontjában is tudom, ezért nem készültem fel rendesen. Hogy pontosan milyen eredményt értem el, már nem emlékszem, de az biztos, hogy a béka segge alatt voltam. És akkor jöttem rá, hogy ez azért nem így megy. Hogy egy felvételig rendesen fel kell készülni, akármennyire is tudtam az anyagot évekkorábban. Szóval, ha ezt a kudarcos felvételit nem csinálom meg, akkor lehet, hogy nem is jutok be a Közgázra.

Az első évek az egyetemen

Hát akkor kezdjük az egyetemen! Első impulzusok, élmények?

Kevés emlékem van erről, pedig a csoportban volt néhány ember, akivel jobban voltam, s volt, akivel még később is munkakapcsolatba kerültem. Nem ment igazán jól az első év. Ebben nyilván benne volt az is, hogy egy kicsit mindig is lusta voltam tanulni. Mindig arra hagytam, hogy jó fejem van, vagyis, hogy tanulás nélkül is megoldom a feladatokat. Ez a hozzáállásom – most azt gondolom – még az általános iskola első éveinek tapasztalataira épült. S általában tényleg megoldottam. Aztán persze minél magasabb szintre került az ember, ez az annál kevésbé működött, az egyetemen aztán meg pláne. Persze azért tanulgattam, de időnként belefutottam kudarcokba. Nem sikerültek jól a vizsgáim az első években, néha még olyan esetben sem, amit egyébként viszonylag jól tudtam.

Nem volt olyan érzésed, hogy rossz helyre kerültél?

Nem, mert nem tudtam jobbat! Hát most ez van, ezt csinálom, addig se kell dolgozni, mármint hogy nem kell munkahelyre járni! Meg hát ez a dolgok rendje, hogy most én egyetemre járok. Nem tudtam volna más alternatívát.

Inkább a matekos tárgyakkal voltam viszonylag jobban, ezek mentek könnyebben. Az elméleti tárgyakkal nem annyira boldogultam. Ha nagyon sokat kellett olvasni, azt nehezebben tudtam kezelni. Nyilván ennek is megvan a technikája, hogy azt az ember hogy tanulja meg, vagyis hogy hogyan rendezze el a fejében, és hogyan adja vissza annak a lényegét. De ez nem volt meg bennem, így ezekkel jobban szenvedtem.

Az egyetemen eleinte még a külker szakban gondolkoztam, nem kis részben azazal a céllal, hogy a végzés utána majd utazgathatok. Mert az egy nagy vágyam volt. „Csavarogni” azt szerettem, s már gimiben is többször elmentünk a nyári szünetben külföldre. Akkoriban hozták be az úgynevezett piros útlevelet, öt kiutazási pecséttel, s ez volt számunkra a szabadság netovábbja. S autóstoppal, csövezzve, hihetetlen kevés pénzből végigjártuk néhány haverommal az öt szabadon bejárható szocialista országot. S eleinte azt gondoltam, hogy majd külkereskedőként máshova is eljuthatok.

Hogy ez hogy fordult át a népgazdtervre, azt már elfelejtettem. Gondolkoztam ezen az interjú kapcsán, de erről semmilyen emlékem nincs. Talán a külkeren volt valami szűrés is, mivel oda sokan akartak menni, s ezt nem vállaltam. Aztán azt is lehetett látni, hogy a népgazdterv öt éves szak, míg a külker csak négy, s így még tovább húzhatom az egyetememet. Talán az is benne volt, hogy a matekos tárgyak könnyebben mentek. A lényeg, hogy egy idő után az elképzelésem átfordult a népgazdra, s meg sem próbáltam a külkertet. De hogy pontosan mit jelentett ez a népgazdterv, hogy mit lehet csinálni ezzel utána, ezt még akkor sem tudtam.

Az azért már látszott elsőben, hogy a jobb tanulók mennek a népgazdra!

Nem tudom most már belőni, hogy mennyire voltam jó vagy rossz tanuló másokhoz képest, a hármas-négyes vizsgáimmal. Azt persze lehetett tudni, hogy azért a jobbak mennek oda, tehát egy kvázi elit szak. Biztos azért ez is benne volt a döntésemben, igen!

Népgazdos élmények?

Ugye az elején be kellett írni, hogy várhatóan melyik szakágazatra megyek. S mint ahogy mindannyian a másodéves csoportban, a matekot jelöltem be. Ez nyilván a matekos érdeklődésemből adódott. A második évben ugyanúgy küzdöttem, nem küzdöttem az egyes tárgyakkal, mint elsőben. Nagyjából ugyanúgy teljesítettem is. Voltak nagy kudarcok is. Számítástechnikából például, amiből azt hittem, hogy baromi jó vagyok, de aztán a vizsgán mégsem tudtam megoldani a feladatot, s kaptam egy kettest. A valószínűségszámítással is ugyanez volt: azt hittem, mindent tudok, tanultam is rendesen, de végül elrontottam a példát, s a valószínűség fogalmát sem tudtam rendesen definiálni.

Falukutatások

Emlékszem, hogy második év végén elmentél egy falutáborba! Ez milyen kaland volt?

Látod, ezt már el is felejtettm. Téli népművelési gyakorlatnak hívták. Jó bulinak tűnt. Magyaránátdorban voltam, egy Balassagyarmat melletti faluban. Az volt a célja, hogy egyetemisták, jellemzően városi gyerekek megismerjék, hogy milyen az élet falun. Művelődési házakhoz szerveztek négyfős társaságokat. Különböző egyetemekről, főiskolákról válogatták össze, tehát mindenki máshonnan jött. Azt lehetett nyomon követni, hogy miként működik egy falusi művelődési ház, s milyen társadalmi környezetben.

Talán segédkeztünk is a szervezésben. Nagyon halvány emlékeim vannak már csak erről, bár tudom, hogy élveztem.

Lehetett ez a szociológiai érdeklődésed első csírája?

Igen, volt egy ilyenfajta érdeklődésem. Ugye én gyökeres pesti vagyok, már az apám is Pesten született, anyám hároméves kora óta élt Pesten. Utazgatni mindig is szerettem, de a falu sokáig nagyon nem vonzott. Később már inkább.

De hogy mi történt ott Magyarnándorban, s mennyire tekinthető ez a szociológiai érdeklődésem alapjának, arról már nincs emlékem. Csak a falvak nevét tudnám felsorolni, meg arra emlékszem, hogy jól éreztem magam. A végén kellett írni egy kis beszámolót a Népművelési Intézet számára, amelyik ezeket a gyakorlatokat szervezte. De sem az ott élőkkel, sem a gyakorlaton résztvevőkkel semmilyen további kapcsolatam nem lett.

Volt valami más hasonló kalandod az egyetemi évek alatt?

Egy ilyenre emlékszem, ahol veled együtt voltam, Csesztregen, de ez már évekkel később volt.

Az, hogy a falut járjad, s a vidéket megismerjed, mennyire volt tudatos programod?

Nem igazán. Ez a csesztregi munka is inkább csak véletlen lehetőség volt. Másféle falukutatásra nem is emlékszem. Inkább a földrajz iránti érdeklődésem határozta meg az egyetemi érdeklődésemet. Talán ezek a falusi programok is inkább ehhez köthetők. S ez mind a mai napig megmaradt: „térkép-agyam” van, vagyis mindent százszor könnyebben meg tudok jegyezni, ha térben el tudom helyezni. Legyen az településnév vagy településnevekhez kötődő esemény, személy. És ez megvolt az egyetemen is, tehát amikor lehetett választani, akkor vagy matekos tárgyat vettem föl, vagy területi kérdésekkel foglalkozó kurzust. Szerintem még a szakdolgozati szeminárium, aminek a nevére, pontos témakörére már nem emlékszem, az is valami ilyen hívószóra hallgatott. Ezen kívül még az informatika érdekelt valamennyire. Meg talán egy kicsit a gazdaságtörténet.

Volt-e olyan, számodra emlékezetes tárgy, ami egy karizmatikus tanár miatt maradt meg benned?

Már nem nagyon emlékszem erre sem. Egyvalaki ugrik be most be a kérdésed kapcsán, de ebben sem vagyok teljesen biztos: Meszéna² és a matematikai statisztika. De ennél többet nem tudok mondani erről, csak valahogy az van a fejemben, hogy ő okos, a saját témáját jól ismerő figura volt. Talán a Berend³, aki mintha az első évben tartott volna előadást nekünk, de erről még annyi emlékem sincs.

Pach Zsigmond Pál⁴ volt még előadó a gazdaságtörténetnél.

Igen, valóban, valamennyire emlékszem is rá, s tényleg, mintha jó előadó lett volna. Viszont ami még érdekelt, bár aztán nem jártam – mindjárt mondom is, hogy miért – az Hrubos Ildikó⁵ szociológia előadása volt. De nem ő riasztott el a részvételtől, hanem egy Herédi nevű előadó, akivel felváltva tartották az előadásokat. Hrubos Ildikó baromi jó előadásokat tartott, de ez a Herédi meg elviselhetetlenül rosszakat. S nem lehetett tudni, mikor melyikük jön, így végül nem jártam be ezekre. Ezzel aztán a szociológiai érdeklődés nem érlelődött meg bennem. Valószínű, hogy ha Hrubos Ildikó tartotta volna az összes előadást, akkor hamarabb elkezdek foglalkozni ezzel. Később aztán Hrubos Ildikó munkatársam lett az Oktatáskutató Intézetben.

Volt még egy-két matekos tárgy, amit szerettem. Szentpéteri Szabolcsnének volt például valamilyen kurzusa, amit élveztem, de hogy miről szólt, arra már nem emlékszem.

² Meszéna György (1931), matematikus, a Budapesti Corvinus Egyetem professor emeritusa. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Mesz%C3%A9na_Gy%C3%B6rgy

³ Berend T. Iván (1930), Kossuth-díjas történész, egyetemi tanár. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Berend_T._Iv%C3%A1n

⁴ Pach Zsigmond Pál (1919-2001), Kossuth-díjas történész, egyetemi tanár. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Pach_Zsigmond_P%C3%A1l

⁵ Hrubos Ildikó (1943), szociológus, a Budapesti Corvinus Egyetem professor emeritája.

Végül milyen szakszemináriumra jártál?

Korompai Attilához⁶ jártam, de – mint mondtam – nem tudom, mi volt a neve. Területi kérdésekkel foglalkozott, valószínűleg területfejlesztéssel. Az biztos, hogy ő nem a földrajz tanszéken dolgozott. A diplomamunkámat is ilyen témában írtam, ma már gagyinak nevezhető adatelemzéssel: megyeszékhelyek infrastruktúráját hasonlítottam össze, valamilyen általam kreált pontrendszer alapján. Felejthető a dolog!

Te találtad ki, vagy Attila inspirált erre?

Valószínűleg én találtam ki. Gondolom, a kurzusa inspirált erre, de már nem emlékszem. Jól elszöszmötöltem az adatokkal, kitaláltam egy struktúrát, ami ma már valószínűleg totál vállalhatatlan.

De hiszen kitaláltál egy módszertant ehhez!

Ez igaz, de szerintem nem volt ez rendesen megalapozva. Egyetemi szinten persze elment! Megvédtem, gondolom kaptam rá egy ötöst, s így lett végül a diplomám „jó”, mert abban benne voltak a korábbi szigorlati jegyek is. Néhány totál értelmetlen vizsga is.

Az egyetem, a szakdolgozatírás segítettek-e abban, hogy kapcsolataid alakuljanak ki és hogy tájékozódj az elhelyezkedési lehetőségekről?

Igazából nem. Volt két szakmai gyakorlat, ebből az egyiket a VÁTI⁷-nál töltöttem, a másikra már nem is emlékszem. Szerintem nem csináltam ezeken semmit. Ami persze biztos nem igaz ennyire egyértelműen, de hogy komoly munkát nem végeztem, az biztos, s rendszeresen bejárni sem kellett.

Akkor Csesztregről mondj egy-két szót!

⁶ Korompai Attila (1944), geográfus, közgazdász, egyetemi docens. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Korompai_Attila

⁷ 1950–1967-ig: Városépítési Tervező Iroda (VÁTERV), 1967–1993-ig Városépítési Tudományos és Tervező Intézetre (VÁTI), majd 2014-ig VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési-, Urbanisztikai- és Építészeti Részvénytársaság. Településtervezéssel, majd regionális tervezéssel foglalkozó kormányzati szervezet. Részletesebben: <https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%81TI>

Na, az nagy élmény volt! Negyedéves korunkban mentünk oda, ez volt a nyári munkám. Valószínűleg tőled hallottam a lehetőségről, s a Szociológiai Intézetben⁸ Makara Péterrel⁹ tárgyaltam a feladatról. Valószínűleg csak nagyvonalakban mondta el, hogy mire kíváncsi, mondott pár instrukciót, de nagyon sokat nem. És ez alapján kellett megkeresni ott a megfelelő információval rendelkező embereket, kérdezni őket, s a végén a tapasztalatokat összegezve leírni. S mindent olyan témában, amiről kiderült, hogy kifejezetten érdekel engem. Jártuk körbe a falvakat, bekopogtunk a megfelelő helyekre, rögtön fogadtak mindenhol! Ugye, „a pesti diákok”!

Jó témát kaptam, így, utólag nézve is: a települések fejlődését kellett feltárni a kutatást megelőző évtizedekre vonatkozóan. Olyan témakörökre emlékszem, mint téészesítés, a gazdasági élet változása, meg a téészek, az önkormányzatok és az iskolák körzetesítése. Meg a népesség változása, a lakosság mozgása, az építkezések alakulása. A témák kicsit keverednek bennem, mert egy év múlva egy új témával ismét lementem.

Végül is írtál egy tanulmányt az egészről!

Igen, írtam egy tanulmányt, és arra emlékszem, hogy nagyon izgultam, hogy mit fog mondani erről a Makara, félttem is felhívni őt telefonon, hogy megkérdezzem. De aztán nagyon lelkesen megdicsért. Nagy kő esett le a szívemről, mert életemben nem csináltam ilyet, s nem tudtam megítélni, hogy mennyire volt jó ez a tanulmány. A munkát viszont nagyon élveztem, s azt is, hogy megismertem egy számomra új világot. Új dolgokat megismerni az mindig is vonzott. Ha nem is tudtam, hogy mi akarok lenni, meg mit szeretnék majd csinálni, de az ismeretlen dolgok megismerése mindig is érdekelt.

Az első munkahely

Lépjünk tovább: a diplomádat megvédted. Utána mi történt?

Pályázati rendszer volt abban az évben, elvileg csak pályázattal lehetett elhelyezkedni. Fogalmam nem volt, hogy mit akarok csinálni. De valamikor Litván Karcsi szólt, hogy a Buvátinál¹⁰ van valamilyen elhelyezkedési lehetőség. Talán neki ajánlották, de

⁸ MTA Szociológiai Intézet

⁹ Makara Péter (1946-2016), szociológus.

¹⁰ Budapesti Városépítési Tervező Vállalat

Ő nem akart odamenni. „Nézd meg, hogy esetleg érdekel-e.” A Buváti a Fővárosi Tanács vállalata volt, főleg városfejlesztéssel, várostervezéssel foglalkozott, s volt egy szociológiai kutatócsoportja is, ahol ez a potenciális álláshely volt. Elmentem, elbeszélgettem a majdani főnökömmel, és akkor mondta, hogy jó: meghirdeti az állást. Én meg voltam olyan szentelen, hogy kérjem, írjon ki nekem egy névre szóló pályázatot, hogy ne legyen vetélytársam. Ez volt a kiskapu a pályázati rendszerben.

Egy kicsit húzta a száját, de végül kiírta a névre szóló pályázatot. Így kerültem oda. Hogy ott milyen témával kínáltak meg, és mit vártam ettől, arra már nem emlékszem, de valami biztos megfogott benne. S persze azt tudtam, hogy termelő vállalathoz semmiképpen nem akarok menni, a már említett családi előzmények miatt.

A Buvátiban nagyon jó társaság volt, zömmel fiatalok, két-három évvel idősebbek nálam. Ugyanakkor, bár Szociológiai kutatócsoportnak hívták az egységet, de nagyon sok szociológiai munka nem volt. Inkább városfejlesztési tervekhez kellett ilyen-olyan anyagokat előállítani, meglehetősen favágó módon. A korábban elkészült városfejlesztési terveket rendszeresen aktualizálta a Fővárosi Tanács, s a mindenkori hosszútávú lakásfejlesztési elképzelések alapján kellett a demográfiai prognózisokat újrakészíteni, kerületnél kisebb városrészekre vonatkozóan, több évtizedre előre. Így például, ha egy új lakótelep építése fogalmazódott meg, akkor az ember a hasára ütött, és megemelte az adott térség lakosság számát. Mindez azt jelentette, hogy félévenként volt egy-kéthetes intenzív munkám, közben viszont nem nagyon volt semmi. Igazi szociológiai, vagyis városszociológiai kutatást hárman csináltak: Hegedűs¹¹, Tosics¹², Ekler¹³, ketten közülük ma is ilyen területen dolgoznak.

Mivel nem volt sok munka, nagyokat lehetett lógni. Bement az ember, aláírta a jelenléti ívet, akár mások nevében is, aztán beírta, hogy elment könyvtárba. Laza hely volt! „Szocialista” hely volt. Viszont némi szakmai kapcsolatot jelentett nekem, s ez, ha közvetve is, de megalapozta a későbbi tevékenységem.

¹¹ Hegedűs József (1951), közgazdász, szociológus.

¹² Tosics Iván (1952), matematikus, szociológus.

¹³ Ekler Dezső (1953) építész és formatervező. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Ekler_Dezs%C5%91

Hány évig tartott ez?

Két és fél évig voltam ott, s beleuntam a semmittevésbe. Meg abba is, hogy ha nem volt munka, akkor is be kellett reggel menni, meg ha a főnöknek éppen az volt a heppje, akkor néha ott is kellett maradni. Nem volt nagy kötöttség, de nekem ez is sok volt. És akkor jött egy ajánlat, nagy valószínűséggel valamelyik munkatársam révén. Így hallottam meg, hogy a Művelődéskutató Intézetben dolgozó Andor Mihály¹⁴ embereket keres egy falukutatóhoz. Hogy pontosan kitől kaptam ezt a hírt, nem tudom, csak az az egy dolog biztos, hogy nem a korábbi baráti kapcsolataim révén, mert – leszámítva azt, ahogy a Buvátihoz kerültem – minden munkámat, munkahelyemet már valamilyen munkakapcsolat előzte meg, vagyis már előzetesen felmutattam valamit szakmailag.

Az első szociológiai kutatás

Andor hosszabb távra keresett embereket, olyanokat, akiket legalább egy évig el tud látni munkával. Elmentem hozzá, meg is állapodtunk. Az egy évből először másfél év lett, addig tartott a terepmunka. Két megyét próbált „teljes mintán” feltérképezni, vagyis a megyékben az összes települést fel kellett keresni, s a településeket legkülönbözőbb témákban feltérképezni. Elsősorban az iskola érdekelte, de az is, hogy hogyan működnek a települések, a megyék, milyen szervezetek milyen döntéseket hoznak, mennyire határozták meg ezek az adott települések életét, fejlődését vagy visszafejlődését.

Mivel ezt a munkát nem lehetett munkahely mellett csinálni, a Buvátiban, akármilyen laza hely volt is, kéthetekre nem lehetett el-eltűnni, ezért felmondtam, s szabadúszóként dolgoztam. A fölmondásom előtt a Buvátinál még bezsebeltem egy útlevel-hozzájárulást a tervezett nyári utamhoz, kedélyesen elbeszélgetve a személyzeti vezetővel¹⁵ arról, hogy milyen jól is érzem ott magam.

¹⁴ Andor Mihály (1944–2022) szociológus. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Andor_Mih%C3%A1ly

¹⁵ Ma HR-esnek hívják.

Ezt követően pedig elkezdtem falura járni. Negyed-ötödmagammal csináltuk a munkát. Egyikőjük az azóta ismertté vált író, Závada Pál¹⁶ volt. Akire még emlékszem: egy Jankó Attila nevű szegedi matematikus, meg egy Baross László nevű fickó, akivel – és Kálmán Miklós, szintén matematikus barátommal – hármasban összeállva a nyolcvanas évek második felében közösen igyekeztünk minél több hasonló munkát megszerezni, megcsinálni.

A kutatásban mindenki egy-egy körzetet kapott. A feladat az volt, hogy egy adott vezérfonal mentén gyűjtsek be különböző információkat, megkeresve a lehetséges informátorokat. Így aztán időnként egy-két hétre leköltöztem az adott térségbe, és végigjártam a fontos személyeket, a tanácselnököktől kezdve a papokon át az adott települést jól ismerő egyszerű helyi lakosokig.

Interjúkat készítettél vagy tanulmányokat is írtál?

Alapvetően interjúkat készítettem, de azokból települési szinten kis beszámolókat írtam. Nagy tanulmányok ebből nem születtek, inkább csak az információk rendszerezése történt meg ezekben az írásokban. Békés megyébe és Győr-Sopron megyébe jártam le és így sok települést megismertem. Mindenhol nagyon készségesek voltak. Teljesen más oldalról ismertem meg az országot, mint korábban.

Amikor vége lett a terepmunkának, akkor Andor maga mellé vett a kutatási anyag feldolgozáshoz, és akkor még egy évet ráhúztam mellette. Ez azt jelentette, hogy folyamatosan kaptam tőle a munkát és a pénzt. De ez már nem terepjárás volt. A végén kaptam is egy témát, amit feldolgoztam, s ez aztán meg is jelent a Kultúra és Közösség¹⁷ nevű folyóiratban. Sokáig ez volt az egyetlen publikációm. Az egyházakkal, egyházi élettel kapcsolatos tapasztalatokat összegeztem a két megyében gyűjtött anyagok alapján.

Aztán ennek vége lett. De közben azért kaptam más, hasonló, főleg interjúzással, időnként kérdőívezéssel kapcsolatos munkákat is. Ugye ez a nyolcvanas évek közepe volt, amikor elég sok szociológiai kutatás futott, a legkülönbözőbb intéze-

¹⁶ Závada Pál (1954) Kossuth-díjas író, szerkesztő, szociológus. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1vada_P%C3%A1l

¹⁷ Azóta is folyamatosan megjelenő folyóirat. Lásd: <https://www.kulturaeskozosseg.hu/>.

teknél. S az ilyen munkákra alkalmas és hajlandó emberek nevét a kutatók egymásnak adták. Így aztán ilyesmivel foglalkoztam egészen 89-ig szabadúszóként. Amit élveztem ebben a munkában: egy addig ismeretlen világot megismerni. És másképp megismerni, mintha az ember csak úgy lemenne oda. S az elején, Andornál egészen jól is kerestem: az első, tanácsi lakásom árának a fele ebből jött össze. Később már nem ment annyira jól, hiába álltam össze a már említett két ismerőssémmel.

A rendszerváltás előtt

Eszembe jutott egy kérdés, az egyetemi évekhöz is kapcsolódóan. Mi már akkor jártunk az egyetemre, amikor már kicsit lazább volt a rendszer, s a Közgázon több mindent lehetett megcsinálni, mint máshol. Ehhez kapcsolódóan: az egyetem alatt volt-e valamilyen érdeklődésed a politikai változások iránt, a másik kérdés pedig az, hogy a nyolcvanas évek közepén és végén, amikor az egész országban pezsgett az élet, akkor abba mennyire kapcsolódtál bele, mennyire figyelted ezeket a változásokat?

Mindig érdekelt a politika, ez részben összefüggésben volt a történelem iránti érdeklődésemmel is. Mert a történelem is annál jobban érdekelt, minél közelebb ért a jelenhez: a korábbi történelmi eseményekben is pont a politikát, a kialakult politikai helyzetet akartam megérteni. Ennek ellenére a politikai tevékenységekbe jellemzően nem folytam bele. Az egyetemi Polvaxról¹⁸ például semmilyen emlékem nincs, bár valószínűleg voltam egy-két rendezvényén. Talán azért nem foglalkoztam vele, mert nem hittem el, hogy nem a hatalom játszik velünk. Jártam viszont az egyetemi filmklubba, meg más filmklubokba, ahol időnként betiltott filmeket is lehetett nézni. Egy ilyen esemény például mély nyomot hagyott bennem: a Marczibányi téren vetítették Forman Tűz van bábam!-ját, s annak ellenére, hogy a programban nem lehetett megnevezni a filmet, a fél város ott volt, alig férték be az emberek.

Szóval érdekelt a politika, de annyira nem, hogy politikaformáló szerepet vállaljak.

¹⁸ Polvax: politikai témákkal foglalkozó Közgáz-klub. Rendezvényeire ismert szakembereket hívtak meg. Részletesebben: <http://www.lib.uni-corvinus.hu/content/corvinski-oszk/polvax>.

S a nyolcvanas években, amikor már voltak repülő egyetemekre?

Nekem ez inkább a nyolcvanas évek elejéhez, a Buváti-s időszakhoz köthető jobban, mert ott jutottam hozzá ilyen információhoz.

És szamizdatokat is megkaptál akkor?

És szamizdatokat is megkaptam.

S később is kapcsolatban voltál velük?

Már nem emlékszem, de biztos, hogy lazultak ezek a kapcsolatok, amikor eljöttem onnan. Bár találkoztam a régi kollégákkal, időnként buliztunk is, de ezek a napi kapcsolatok már elmaradtak. Időnként azért biztos, hogy hozzájutottam. Akár Andortól is hozzá lehetett jutni, mert ő is erős kritikusa volt a rendszernek, de erre konkrétan már nem emlékszem.

A nyolcvanas évek végéről milyen személyes emlékeid vannak a politikai rendezvényekről?

A kisebb március 15-ei tüntetéseken soha nem voltam ott, s a Bős-nagymarosi tüntetésen sem, de az Erdély-tüntetésen már igen, s a Nagy Imre temetésen is. Az első tüntetésekről igazából nem is tudtam, csak utólag hallottam róluk. Csak laza baráti kapcsolataim voltak a későbbi politikaformáló körökkel.

A pártok nem csábítottak el soha?

Nem. Talán éppen azért, amit az előbb mondtam: az ellenzéki köröknek csak a távoli peremén mozogtam. Tehát valamennyire képben voltam, de kicsit kívülről néztem az eseményeket.

Rendszerváltás és „mindenváltás”

Maga a rendszerváltás hogyan érintett téged személyesen? Állásban, pályaválasztásban, bármi másban?

Talán még az előzményekről hadd mondjak el annyit, hogy – bár szinte mindannyian így voltunk – én soha nem hittem azt, hogy itt rendszerváltás lesz. Abban éltünk, hogy kilátástalan helyzetben vagyunk, hogy itt vannak az oroszok, és ez eldönt mindent. S lehet csinálni ezt meg azt, meg tágíthatjuk valamennyire a

határokat, de alapvető változásnak nincs esélye. Ehhez képest aztán hatalmas élmény volt, hogy mégis! S persze mellé a félelem, hogy talán mégsem. Ez egészen addig bennem volt, amíg az oroszok – a „szovjet hadsereg” – ki nem vonultak. S akkor ott volt még a moszkvai puccs is, ami ugyanezt a félelmet erősítette.

Amúgy meg baromi nagy élmény volt! Hogy végre valami – minden? – más lesz! És arra is emlékszem, hogy az emberek is egészen mások lettek, sokkal felszababultabbak, vidámabbak. Látszott rajtuk, hogy boldogok és reménykednek. S ha mástól nem is, ettől én is boldog lettem.

Érzelmileg ez így fogott meg. Egzisztenciálisan viszont közvetlenül nem játszott szerepet az életemben, mert ott más dolgok történtek. Egyrészt az, hogy a nyolcvanas évek második felében már sokkal bizonytalanabb lett az anyagi helyzetem, és mivel jött a családalapítás, be kellett látnom, hogy erre családot nem lehet alapozni. Ez a nyolcvanas évek legvége volt: 89-ben született az első fiam, és akkor elhatároztam, hogy muszáj elhelyezkedni. Mert amikor már valaki más sorsáról is szó van, akkor már stabilabban kell élnem. A másik ok pedig az volt, hogy addigra beleuntam a jellemzően szociológiai segédmunkákba. Kirajzolódtak a megismerés korlátai. Ekkor már azt éreztem, hogy csak egy bizonyos szintig látok bele dolgokba, de nem látom az összefüggéseket. Merthogy azt más szinten kell nézni. És ez a két dolog nagyjából egybeesett a rendszerváltással, amikor ismét munkahelyem lett.

Az ÉGSZI¹⁹ nevű vállalatnál elhelyezkedtem 89 elején. Meg ne kérdezd, hogy ezt pontosan minek a rövidítése! De az biztos, hogy ugyanúgy, ahogy a Buváti, ez sem intézet, hanem vállalat volt. S a régi Buváti-s szociológiai kutató csoportból néhányan itt kötöttek ki, ők hívtak oda.

Ott is volt egy külön részleg – csak utólag próbálom rekonstruálni –, ami különböző városfejlesztési és megyei fejlesztési tervekhez készített kis szociológiai kutatásokat. Két munkára emlékszem: egy Csongrád megyei fejlesztési tervre, meg egy kaposvári településfejlesztési, lakásfejlesztési koncepcióra.

¹⁹ Utánanéztam: Építésgazdasági és Szervezési Intézet. Részletesebben: <https://itf.njszt.hu/intezmeny/egszi> (a szerk. megj.)

S ami ezzel kapcsolatban szintén a rendszerváltáshoz köthető: a következő év végén átalakult a cég, ami nagy leépítésekkel párosult. Bizonyos tevékenységeket megszüntettek, s ennek kapcsán sokakat, így engem is kirúgtak. Mondjuk össze is ütköztem a főnökkel, tehát már én sem akartam ott maradni. Zavaros hely volt egyébként, a közvetlen munkatársaim kívül senkit sem ismertem ott.

Két hónapig lébecoltam. A Buvátiból megismert Hegedűs – Tosics páros is akkoriban került ki az ÉGSZI-ből, s ekkor hozta létre a Városkutatás Kft-t. Egy kicsit nekik dolgoztam. De közben már jött egy ajánlat az Oktatókutatató Intézetből.

Az oktatás kutatása

Ott többeket ismertem, mert a nyolcvanas években több megbízást is kaptam onnan. Leginkább interjúztam. Egy munkára konkrétan is emlékszem: olyan cigány családokat kellett megkeresnem, amelyekben volt olyan gyerek, aki a helyi cigányság iskolázottságához képest kiemelkedett. Ma úgy mondanánk: reziliens tanulók voltak. Sok érdekes helyen voltam, megismertem valamennyire a mélyszegénységet, a lepusztultságot is, de a tisztességes szegénységet is. Főként Forray Kati²⁰ és Liskó Ilona²¹ kutatásaiba kapcsolódtam bele, tőlük kaptam a megbízásokat.

A kínálkozó álláslehetőségről Forray Kati szólt nekem. S hogy lett üres állás, az megint a rendszerváltáshoz köthető: amikor megalakult az Antall-kormány, valamikor 90-ben nyár közepén, akkor az Oktatókutatató Intézetet összevonták az Országos Pedagógiai Intézettel, létrehozva az Országos Közoktatási Intézetet. De aztán Kozma Tamás²², aki már talán akkor igazgató volt ott, de lehet, hogy csak ezt követően lett az, kibulizták Lukács Péterrel²³, a helyettesével, hogy mégis csak maradjon meg ez az intézet. Ezért azért amazért. És megmaradt. De addigra már néhányan átmentek az újonnan létrehozott intézetbe, így itt felszabadultak álláshelyek. Így kerültem oda, Forray Kati csoportjába.

²⁰ Forray R. Katalin (1942), szociológus, egyetemi tanár. Részletesebben: <https://docplayer.hu/18015102-Forray-r-katalin-szakmai-oneletraiz-szuletett-mezotur-1942-janu-31-lakcim-1025-budapest-nagybanyai-ut-56.html>

²¹ Liskó Ilona (1944-2008), szociológus. Részletesebben: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-valosag-kutatoja-lisko-ilona-1944%E2%80%932008>

²² Kozma Tamás (1939), oktatáskutató, egyetemi tanár. Részletesebben: <https://docplayer.hu/46226295-Prof-dr-kozma-tamas.html>

²³ Lukács Péter (1948), szociológus. Részletesebben: <https://docplayer.hu/6904353-Lukacs-peter-rovid-tudomanyos-eletraiz.html>

Lett egy saját szakterületed, vagy bekapcsolódtál valamilyen kutatásba?

Eleinte még nem is láttam, hogy ezt hogyan érdemes csinálni. Forray Katinak volt egy kutatása a mezőgazdasági szakképzésről, ebbe vont be, ezt csináltuk közösen, az ő koncepciója mentén. Ennek a történeti részét, vagyis az előzmények feldolgozását kaptam meg. Meg csináltam néhány interjút is.

Ezek már olyan feladatok voltak, amelyekről önálló tanulmányokat írtál?

Ez már teljesen egyértelműen kutatás volt, amiből tanulmányok születtek. És meg is jelentek a nevemen: a végén kiadtunk egy kötetet, amiben két tanulmány is van. A mezőgazdasági szakképzés addig egy viszonylag szűz terület volt, tehát inkább feltáró jellegűnek nevezhetjük a kutatást.

Forray Katival jó volt dolgozni, mert partnernek tekintett. Se nem zsigerelt ki, se nem nyomott le, tehát a publikációkat is mindig nagyon korrektül intézte. Persze voltak neki is hibái, mint mindenkinek, de nagyon korrekt volt mindenben. Ez azért – így utólag visszagondolva – nem mindig mindenkinél volt így. Az Oktatás-kutatóintézetben általában így volt, de ott sem mindenki esetében.

Ha jól tudom, akkor végig, tehát egészen nyugdíjas korodig ott dolgoztál!

Igen, ott dolgoztam, de egyrészt az intézet többször is átalakult, másrészt meg a végén már nem az volt a főállásom.

De térjünk még vissza a témakörökre!

Az intézetben nem voltak állandó munkák, nem voltak rendszeres fenntartói megbízások sem. A mindenkori oktatási minisztériumhoz tartoztunk, tehát nem olyan volt, mint egy önálló akadémiai intézet, ugyanakkora szellemisége hasonló volt, mert valamikor az MTA Pedagógiai kutatócsoportjából jött létre, megőrizve az ottani „szabad szellemet”. S erre nagyon vigyázott is a vezetés, nem akart a minisztérium – úgymond – háttérintézete lenni, vagyis szorosabb kapcsolatba kerülni velük. A kutatói függetlenséget helyezték előtérbe. Talán emiatt is csak ad hoc módon jöttek a minisztériumi megrendelések.

A munkákat részben a vezetés, részben a már régebben ott dolgozó, kapcsolatokkal rendelkező kollégák szerezték, ezekbe lehetett bekapcsolódni a többieknek. S akkor még jobban voltak pályázatok is, amelyek elnyeréséhez is segítséget tudtak nyújtani az idősebb kollégák. Nekem is lett így saját OTKA-kutatásom

Mindennek azért volt jelentősége, mert az intézet csak az alapműködéséhez, tehát a kutatói bérekhez és a rezsihez kapott fenntartói támogatást, a kutatások megvalósításához viszont semmit, tehát ezeket valamilyen módon meg kellett szerezni.

Egy idő után aztán kialakult egy önálló szakterületed?

Igen. Lukács Péterrel, az akkori igazgatóhelyetttel beszélgettünk erről. Ő bízott, hogy találjak ki magamnak valamilyen szakterületet, s legyek annak a szakértője. Magamtól erre nem jöttem rá, mert elvoltam a kapott munkákkal. Ekkor találtuk ki a munkaerőpiaci képzést, ami teljesen feltáratlan terület volt akkoriban. Sikerült is erre valamilyen forrást szerezni, s lett is egy-két ehhez kötődő munkám.

Ezeknek te voltál a vezetője?

Gyakorlatilag én csináltam egyedül. De ez olyan terület volt, ami nem volt másé. Olyan munkáim nem nagyon voltak, amelyekhez komoly kutatói team kellett volna. Inkább segéderőként kapcsolódott be néhány fiatalabb kolléga időnként. Ahogy én is az ő munkájukba. Tehát az, hogy valaki valamilyen szakterületnek a kvázi elkötelezettje, felelőse, nem jelentette, hogy más témában ne dolgozott volna.

S ebből a témából akkor ugye már több publikációt írtál?

Ekkor már rendszeresen publikáltam, már csak azért is, mert egyrészt elvárták, másrészt az intézeten belül könnyű volt megjelentetni a tanulmányokat. Saját nyomdánk is volt és a kilencvenes évek elejétől saját folyóiratunk is, az Educatio. Persze máshol is megjelentek publikációim.

Volt olyan publikációd, amire büszke vagy, amiről úgy gondolod, hogy igazán jól sikerült?

A kilencvenes évekre vonatkozóan nem emlékszem ilyenre. A kétezres évek elején viszont volt egy nagy kutatásom a hazai felnőttképzésről, az viszonylag sikeres volt. Persze ennek a sikernek több összetevője van, nem csak az, hogy viszonylag jól megírtam. Emellett az is, hogy egy hatalmas adatbázisból sikerült dolgoznom. Egy csaknem ötezer fős mintán sikerült egy kérdőíves kérdezést

megcsinálni. A háttere egy minisztériumi megbízás volt: a 2001-ben elfogadott felnőttképzési törvény előtti és utáni helyzetet, pontosabban a felnőtt lakosság felnőttképzéssel kapcsolatos attitűdjeit kellett megvizsgálni. Sok teteje ennek nem volt, s ez hamar ki is derült: egy törvény hatására néhány hónap alatt aligha változnak meg az attitűdök, s még a képzési kínálat is alig. A két felmérés alapmegoszlásait összehasonlítva rögtön nyilvánvalóvá vált, hogy semmilyen változás nincs, így a két mintát összevonva, kétszer akkora lett az adatbázis, ami lehetőséget adott arra, hogy a felnőttképzésben hároméves időtávlatban résztvevő mintegy 8-10%-nyi megkérdezett ember képzési tapasztalatait is részletesen elemezzem.

Na ez volt egy ilyen siker. Klaszteranalízissel földolgoztam, érdekes lakossági rétegek rajzolódtak ki. Meg is jelent egy kis intézeti kötetben, aminek elég nagy visszhangja lett, a médiába is meghívtak néhányszor. Volt rá jó néhány hivatkozás is a szakmában. Másra ebből az időből nem nagyon emlékszem.

De jól érezted magad az intézetben?

Oktatás és kutatás

Jól éreztem magam, bár jó néhány évembe telt, mire megszoktam, hogy időnként szakmai előadásokat kell tartanom. Egészen addig okozott ez nekem problémát, amíg el nem kezdtem tanítani.

Ez 98-ban történt, amikor a Wesley János Főiskolára hívtak, talán kutatómódszertant tartani. Itt aztán megszoktam, hogy én vagyok a középpontban, s utána már nem volt ilyen problémám. Megtanultam azokat az apró trükköket is, amik átsegítik az embert, ha elakad, vagy ha valamilyen keresztkérdésre nem tud válaszolni, netán rosszul mondott valamit. Hogy hogy lehet ezeket a helyzeteket korrekten kezelni. De ezt megelőzően szorongtam az ilyen helyzetektől.

Ha itt végül is jól érezted magad, miért lett más a fő munkahelyed?

Ez azért később lett, ez majd a 2010 utáni időszakra vonatkozik. A korábbi időszokról azért még el kell mondani, hogy a Wesley-t egy belső konfliktus miatt egy év után ott hagytam. Nem nekem voltak konfliktusaim, hanem azoknak, akiknek a révén odakerültem. S bár maradhattam volna, de nem tartottam volna korrektnek, mivelhogy az ajánlónak távoznia kellett onnan.

A következő fordulópont 2004-ben jött, amikor Forray Kati révén, aki akkor már a pécsi egyetemen a Neveléstudományi Intézetet vezette, Pécsre kezdtem tanítani. Ezt én kezdeményeztem nála, a korábbi Wesley-s előzményeken felbuzdulva. Először óraadóként kaptam egy-két kurzust, aztán töredékstátuszokban dolgoztam, ideiglenesen gyesre elment kollégák helyén, egészen 2010-ig. De ekkor még az Oktatókutató Intézetben volt a főállásom. Pontosabban: az Oktatókutató Intézetet 2001-2002 körül megszüntették, s Felsőoktatás-kutató Intézet néven betagolták a Professzorok Házába. Ez inkább csak formális változás volt, mert a PH-ban más kutatási tevékenység nem volt, így a mi autonómiánk megmaradt. A kutatások sem szorítkoztak a felsőoktatásra. Nagyjából minden ugyanúgy ment tovább.

Pécsre hetente egy-egy napra, néha kettőre mentem le. Többnyire hat-nyolc-tíz órát tartottam, és este hazajöttem. Élveztem. Persze az elején ott sem volt könnyű. Főleg a levelezősökkel, akik között sok iskolai vezető volt, én meg hiába tudtam sok mindent az oktatásról, de a napi működéssel kapcsolatos helyzeteket nem láttam annyira, mint ők. S bizony ezek az igazgatóhelyettesek néha megfingattak egy-két kérdéssel.

Az intézetbe egyébként nem nagyon épültem be, mert alig találkoztam a kollégákkal. Inkább csak a pestiekkel, mert nagyon sokan jártak le oda tanítani. A pécsi bölcsészkar ugyanis főiskolai alapokra épült, ezért sok órát külsősökkel kellett megoldania. A vonaton ezért rengeteg kollégával lehetett találkozni, nem is csak a Neveléstudományi Intézetben dolgozókkal.

Időközben a Felsőoktatás-kutatót összevonták az Országos Közoktatási Intézettel, s létrejött az OFI, vagyis az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, ahonnan később nyugdíjba mentem.

Később aztán Debrecenben tanítottál.

Igen: 2010 végén szóltak nekem, hogy Debrecenben lenne egy docensi állás, nem érdekelne-e. Ez azért egy kicsit azt jelentette, hogy jó lenne, ha érdekelne.

Szóval ez egy határozott felkérés volt!

Igen, határozott felkérés volt. Szóval ez az egyetemi világ érdekes dolog. Te is tanítottál, nem tudom, mennyire látsz bele. Én Pécsre kevésbé, Debrecenben aztán már sokkal jobban beleláttam. Szóval kapott egy docensi státuszt az ottani

Neveléstudományi Intézet, amit nem akartak elveszíteni, de nem volt rá megfelelő emberük. Mert Debrecenben ennek betöltéséhez habilitáció kellett, ezt ott nagyon szigorúan vették.

Nem említettem, hogy a kilencvenes években a kisdoktorit, később a PhD-t is megcsináltam, Pécssett pedig habilitáltam. Szóval megfeleletem ennek a feltételnek Debrecenben. Egy kicsit húzódoztam, mert az Andragógia tanszékre kellett mennem, s ez nem annyira vonzott, mert ez egy kicsit lenézett szakterület. A népművelés szak akkori utóda. Előtte is, utána is változott a neve, folyamatosan keresi a helyét az egyetemi oktatásban.

Viszont főállásba hívtak, ami azzal járt, hogy adjam fel az OFI-t, mint főállást. S az OFI-ban abban az időszakban nagy krach volt egy 2010 elején, még a választások előtt odakerült új igazgató miatt. Nem jut eszembe a neve, de nem is érdeimli meg, hogy megnevezzük. Annak ellenére, hogy még a régi, MSZP-s kormányzat nevezte ki, inkább Fidesz-közeli kapcsolatai voltak, vagyis az új kormányzat emberének tűnt. Elkezdett basáskodni, megalázóan viselkedett még az intézet középvezetőivel is, s minden szakmai tevékenység elé akadályt gördített. Az sem érdekelte, hogy komoly pénztől is elesett az intézet. Ő maga egyébként nem volt oktatási szakember. S mindez nagy bizonytalanságot eredményezett, főként azért, mert nem volt világos, hogy mire megy ki a játék. Az sem volt kizárt, hogy valamilyen politikai elvárásra szét akarta verni az intézetet. Szóval nagyon rossz volt a hangulat, s nem lehetett tudni, hogy mi lesz a vége. Végül ez döntött Debrecen mellett.

Egy halvány kísérletet tettem még, hogy Pécssett főállásba kerüljek, de ez nem sikerült. Hogy akarták-e, vagy nem akarták, nem tudom, mert a háttérbe nem láttam bele, de Debrecenben gyors döntést vártak tőlem, Pécssett pedig ennyi idő alatt nem intézték el nekem a státuszt.

Így aztán elkerültem Debrecenbe, ami azt jelentette, hogy földadtam Pécsset, az OFI-ban pedig – mivel addigra, vagyis 2011 februárjára – már rendeződtek a dolgok, az igazgatónőt kítették, ott maradhattam félállásban.

Az oktatáskutatás forrásai

S ugyanígy volt továbbra is itt egy témád, amit te vittél?

Igazából ez már nem egészen így ment. Mi itt már a korábbinál is jobban megbízások

alapján dolgoztunk. Ugye korábban említettem a munkaerőpiaci képzést, mint saját témát. Ez addig működött is, ameddig voltak pályázatok. Bár éppen a pályázatok sokszínűsége miatt akkor is szélesebb szakmai spektrumban kellett mozogni, de 2010 után ezek a pályázatok gyakorlatilag megszűntek. Még a kormányzati háttérű, de valamilyen autonómiával rendelkező források is eléggé leépültek. Az OTKA már korábban is nagyon beszűkült, nagyon nehéz volt hozzájutni, meg inkább a nagy neveknek adták már a pénzeket, mintsem a jó ötletekre. Szóval az OFI-ban már egyre inkább a minisztériumi vagy minisztériumi támogatottságú hazai EU-s pályázatokból próbáltunk élni. Úgy, ahogy. Ugye a fizetésünket megkaptuk, ezzel nem volt gond, de a munkák alapvetően a minisztériumtól függtek.

Nekem egyébként nem volt problémám, hogy kvázi megrendelésekre dolgozunk, mert ilyenkor kevésbé foglalkozik az ember azzal, hogy érdemes-e ezt csinálni, vagy hogy mi a haszna. Mert akkor a megrendelő igényének a kielégítése fontos, nem pedig a kutatás utóélete.

Akkor Debrecennél folytassuk!

A Debreceni Egyetemen

Átmentem, az Andragógia tanszékre kerültem, volt választási lehetőségem, hogy mit tanítjak, mármint az adott kínálatból. Olyanokat kerestünk, ami illeszkedett az addigi kutatói munkámhoz: iskolafenntartás, a közelmúlt oktatástörténete, szakképzés, felnőttképzés, munkaerőpiac. Ezekhez értettem, ezért viszonylag kis energiával fel tudtam az órákra készülni. Részben andragógusokat tanítottam, részben az úgynevezett pedagógia szakosokat. Nagy ritkán tanárszakosokat.

Heti hány órád volt körülbelül?

Eleinte nyolc, aztán felemelték tizenkettőre. Általában heti két napra mentem le, tehát egyet aludtam ott. A kollégák nagyon másfajtaak voltak, mint Pécsen. Ott ugyan nem voltam benne annyira a véráramban: mentem, jöttem, közös értekezlet is kevesebb volt, mint itt Debrecenben. Pécsen akkoriban nem voltak nagy feszültségek, pontosabban, mire én odakerültem, addigra már valamennyire rendeződtek. Engem meg végképp nem érintettek.

Itt viszont sok törésvonal volt, s ezek mögött nem csupán személyes ellentétek húzódtak meg. Egy idő után kezdtem megismerni, hogy hogyan működik az

egyetem. A bölcsészkar nagy tradíciója volt itt, roppant nagy öntudattal, s meglehetősen konzervatív értékekkel, a tudományos rendfokozatok abszolútizálásával. Kivéve persze, amikor valamilyen intézményi vagy hatalmi érdekből átlépték a saját szabályaikat. S ennek az intézetben is megvoltak a nyomai.

S hogy érezted magad itt?

Viszonylag jól éreztem magam, nagy problémám nem volt. Rengeteg embert megismertem. Bevontak kisebb kutatásokba is, kötet szerkesztésébe is, angolul is, magyarul is. Viszonylag jó volt az elején. De azért Pécssett emberibbek voltak a viszonyok. Az itteni viszonyokat nehéz jellemezni, mert nagyon erősen függ attól, hogy épp kikre gondolok. Mert azért ezek a kapcsolatok is nagyon erősen személyfüggők voltak, nagyon különbözők voltak az emberek itt is. De összességében szívesen jártam oda!

S hány évig tartott ez az időszak?

2011-től 18-ig jártam oda, amikor nyugdíjba mentem. De annyi még hozzátartozik, s ez sok mindent meghatározott, hogy 14-ben lejárt az intézet igazgatójának a mandátuma, s nem akart ismételni. (Az intézet két tanszékből, a Pedagógia és az Andragógia tanszékből állt.) Őt egyébként nagyon kedveltem, s kedvelem mind a mai napig is. S ekkor többen rábeszéltek engem, hogy pályázzam meg a vezetést, bár eredetileg nem volt ilyen szándékom. S aztán ebből eredtek a későbbi konfliktusok, mert a doktori program vezetője is pályázott. Ő olyan ember, aki igyekszik minden fontos pozíciót és minél több hatalmat megszerezni. Szerintem sokkal nagyobb intellektuális feladat egy doktori programot vezetni, mint egy intézetet igazgatni, de ő igazgató is akart lenni. Miközben nagyon sokan nem akarták őt.

Először amiatt is húzódoztam, mert éreztem a konfliktuslehetőséget, de végül rábeszéltek. Azért engedtem, mert úgy éreztem, hogy egész szakmai pályafutásom alatt mindig arra törekedtem, hogy a komfortzónámon belül maradjak, s most, amikor mások bennem bíznak, akkor tartozom nekik annyival, hogy kilépek ebből, s beadom a pályázatot. Nem lenne korrekt, ha megint csak magamra gondolnék! Aztán, ha nem akarják, akkor mégsem választanak meg. Bár soha

nem vágytam vezetői pozícióra, egész életemben nem bújhatok el az ilyenfajta felelősségvállalás elől. Annyi még talán az egészhez hozzájárult, hogy az OFI-ban már nagy EU-s pályázatokban dolgoztunk, és ott több kutatásban is témavezetőként dolgoztam. És ezekben elég jól együtt tudtam dolgozni a többiekkel, s élveztem is tulajdonképpen, hogy megbecsülnek, hogy közösen meg tudunk oldani dolgokat, s még kisebb feszültségeket is el lehetett rendezni. Úgy láttam, hogy ebben van némi tapasztalatom, eredményem. S ez önbizalmat is adott, hogy akkor majd valahogy itt, Debrecenben is sikerülni fog.

A pályázatról való döntés választási alapon történt, tehát az intézet dolgozói szavaztak, s akit megszavaztak, azt nevezte ki a dékán. Végül megválasztottak. Hogy mennyire protestszavazattal, vagy mennyire a pályázatban leírt – egyébként nagyon átfogó és részletes – programom miatt, nem tudom. Minden esetre három évig én voltam az intézet igazgatója. Ez kábé 20-25 embert jelentett, két tanszékét, adminisztrációval, könyvtárossal.

A három évre nagyobb beavatkozást nem terveztem, mert tudtam, hogy három évnél tovább nem maradhatok vezető a korom miatt. Éppen ezért csak kisebb célokat tűztem magam elé.

Most mindent nem tudok itt elmondani, mindenre nem is emlékszem. Az egyik fontos célom volt az intézeten belüli törésvonalak csökkentése. A két tanszék is két különálló test volt, de közöttük mély ellentét nem volt, az igazi törésvonal a Pedagógia tanszéken belül volt, s ennek nem csak személyi okai voltak. Leegyszerűsítve: a hagyományos pedagógia tudományos elismertsége nagyon alacsony volt a karon belül, ezért az egyik korábbi igazgató a nevelésszociológia irányába nyitott, s ezzel próbálta a szakterület, az intézet presztízsét emelni. Igen ám, de az intézet nem csak, s főként nem diszciplináris szakembereket („neveléstudósokat”) képzett, hanem a tanárképzésben töltött be módszertani felkészítő szerepet. Ez viszont távol állt a nevelésszociológiától. S a két irányzat képviselői között volt a törésvonal. Mert az egyik tudományosan akart felzárkózni, a másik pedig a tanárok módszertani felkészítésére hivatkozott. Az előbbivel könnyebb volt illeszkedni a kari elvárásokhoz, teljesíteni a tudományos követelményeket, előbbre lépni a ranglétrán, az utóbbi pedig nélkülözhetetlen tudást biztosított a leendő tanároknak. A konfliktus időnként a kurzusok kialakításánál, gyakrabban pedig az új kollégák felvételénél éleződött ki: szociológusokat vagy tanári végzettségűeket vegyünk-e fel.

A két megközelítés képviselői között igyekeztem lavírozni, egyensúlyozni, mert mind a kettőt fontosnak gondoltam, s próbáltam valamennyire a belső kapcsolatokat is fejleszteni abból a megfontolásból, hogy a kisebb együttműködések tompítják a konfliktusokat. Mindenféle kis trükköket bevettem, de nem tudtam áttörést elérni. Az igazgatóválasztásnál alulmaradt riválisom képtelen volt bármiféle kompromisszumra, bármilyen együttműködésre. Ráadásul apró bosszantásokkal, áskálódásokkal igyekezett nehezíteni is az életemet.

Egy másik fontos terület volt, hogy megpróbáltam racionális alapokra helyezni az intézet működését. Mert – ne tudd meg – ebben még kari szinten is nagy káosz van. Nem lehet mondani, hogy a bölcsészek jó rendszerszervezők lennének! Az elődöm, Chrappán Magdolna, aki egyébként nagyon korrekt és tiszta fejű vezető volt – teszem hozzá, nem bölcsész volt, hanem természettudományos végzettségű tanár – tett már ilyen lépéseket, de a kari viszonyok miatt nagyon nehéz helyzetben volt ő is. Talán a legnagyobb probléma az volt, hogy a feladatok igényelte tanári óraszám és a státuszok száma között semmilyen automatizmus nem működött. Ez – a diáklétszámot és az óraszámokat hektikusan befolyásoló gyakori kormányzati intézkedések miatt – egyrészt odavezetett, hogy egyes helyeken időnként tanárfelesleg volt, máshol meg kevés tanárnak kellett oktatni sok diákot. A felesleget a különböző intézetek, tanszékek igyekeztek elrejtetni, bár a kart nem is nagyon érdekelte, a többletért pedig harcokat kellett vívni. Ez utóbbi miatt persze egyetlen intézetvezető, így én magam sem, igyekeztem a felesleges dolgozóktól megválni, mert akkor – elveszítve a státuszt – a későbbiek során már újra harcolnom kellene érte.

Ahogy hallgatlak, úgy érzem, hogy örültél, hogy lejárt a három évem!

Ez egyrészt igaz, ugyanakkor az is igaz, hogy élveztem, hogy más oldalról is belelátok az egyetem működésébe, vagyis egy számomra ismeretlen világba. Ott ültem a kari tanácsüléseken, s láttam, hogy hogyan dőlnek el a dolgok. Nagyon tanulságos volt. Tehát nagyon-nagyon jó volt ez a három év ebből a szempontból, s abszolút nem bántam meg, hogy elvállaltam.

Arra mindig nagyon figyeltem, hogy demokratikusan vezessem az intézetet, de ennek megvoltak, az előzményei és a szabályozási keretei is, amin azért igyekeztem javítani a három évem alatt. Bevontam a vezető testületbe a doktori iskola vezetőjét, tehát a korábbi riválisomat is. Igaz, eredménye nem sok lett.

Amikor lejárt a mandátumod, akkor utána ott maradtál? Nem volt kellemetlen, hogy egy új vezető mellett már „csak” tanár vagy?

A korábbi riválisom követett engem. Végül is elvontunk. Egy egyetemen azért általában nincsenek napi szintű konfliktusok. Aztán később, ahogy én is, mások is nyugdíjba mentek, a saját embereit vitte oda. De ez már akkor történt, amikor én már nem voltam ott.

Centralizált oktatás?

Decentralizált oktatás?

Akkor most Debrecentől búcsúzzunk el. Az OFI-ban mi történt ez idő alatt?

Az OFI-ban igazából 2008-tól kezdődően voltak jó munkák, ekkoriban jöttek az EU-s forrásokból származó kutatási „megrendelések”.

Még a kormányváltás előtt „Demográfiai változások és az oktatás” címen kellett egy kutatást csinálni, aminek keretében a helyi oktatásirányítást vizsgáltam. Nagyon izgalmas dolog volt, hogy miként működött az oktatás a decentralizált rendszerben, kik, hogyan, milyen döntéseket hoztak, s ez hogyan hatott az oktatásra. Kiderült például, hogy az akkori, liberálisnak nevezett oktatáspolitikai alulról nézve nem annyira volt liberális, mint amennyire magát mondta: nagyon erősen próbálta terelni az iskolafenntartó önkormányzatokat ilyen vagy olyan, többnyire formális megoldások irányába. A helyi önkormányzatok pedig igyekeztek kijátszani ezeket a központi elképzeléseket, vagyis formálisan megfelelni az elvárásoknak, megszerezve így az ebből eredő plusz költségvetési forrásokat, de a formális megoldások mögött továbbra is a saját érdekeiket érvényesítették, akadályozva ezzel az oktatás fejlesztését célzó törekvések érdemi megvalósulását. Például, ha a pénzügyi ösztönzők a nagyobb iskolaszervezeteket támogatták, akkor létrehoztak iskolatársulásokat, de továbbra is a korábbi kisiskolákban folyt az oktatás. Vagy ha a törvény előírta, hogy egy adott település iskolái között a hátrányos helyzetűek arányát tekintve nem lehet nagy eltérés, akkor városi szinten létrehoztak egy nagy közös iskolaszervezetet, miközben mindenhol ugyanúgy folyt a tanítás, mint korábban, viszont a szegregáció láthatatlanná vált. Egyrészt tehát formálisan kevés mozgásteret hagyott a rendszer az iskoláknak, a fenntartóknak, másrészt viszont a hiányzó szakmai kontroll miatt sok esetben csak a forma változott, az érdemi problémák pedig megmaradtak.

Néhány év múlva, tehát már a 2010-es kormányváltás után, valójában már az évtized közepén ugyanezt a kutatás tovább lehetett folytatni. Mivel addigra már teljesen megváltozott az oktatás működési, fenntartói rendszere, így akkor már leginkább ezt az átalakulást és annak következményeit lehetett megnézni. A korábbi megközelítések, kérdéscsoportok okafogyottá váltak. Ez is egy baromi izgalmas kutatás volt! Nagyon erőteljesen kirajzolódott, hogy ész nélkül centralizálták az egész rendszert, nem lettek végiggondolva a következmények.

Például abból a feltételezésből indultak ki, hogy a centralizálástól majd automatikusan olcsóbb lesz. De éppen fordítva történt, mert a korábban a fenntartók által ingyen, vagy olcsón megoldott fenntartási feladatokat centralizáltan csak drágábban lehetett megoldani. Miközben bérek tekintetében sem sikerült spórolni, mert ezt csak olyan – tanári és vagy diák- – érdeksérelmek mentén lehetett volna megvalósítani, aminek politikai kockázatát nem vállalta senki. Egyetlen előnye rajzolódott csak ki az újfajta irányításnak: az egyes kistélepülések pedagógusait érintő bérfizetési nehézségek megszűntek. Minden más kifizetés viszont nehezebbé vált. Végül is jelentős mértékben ez vezetett a 2016-os kockásinges tüntetésekhez. S ezt a rendszert kicsit alulnézeti perspektívából leírni nagyon izgalmas volt, s elég nagy vihart is kavart, mert néhány médium közölte a kutatás néhány sarkos megállapítását. Aztán 2015 után elapadtak a források.

Érdeemes volt?

A csoporttalálkozón azt mondtad, hogy a kutatásaitok hatása nagyon mérsékelt volt. A szakmai pályafutásodat – így utólag – hogyan értékelnéd? Azon túl, hogy neked érdekes volt, milyen hatása volt ezeknek?

Az valóban fontos volt, hogy érdekeljen, amit csinálok, de önmagában nem elégtett ki. Ha megbízásként jött egy feladat, egy kutatás, akkor legalább azt lehet gondolni, hogy valakit érdekel a téma, az eredmény. Akkor már nem csak „magamért” dolgoztam. És ez még akkor is így van – s nyilván nem csak az oktatás területén –, ha tudom, hogy az adott terület irányító apparátusa és a politikai vezetése nem igazán érdeklődik a kutatási eredmények iránt, s alig-alig befolyásolják ezek a későbbi döntéseiket. Még ha megrendeli, akkor sem. S sajnos ez a helyzet.

Nagyjából 2010-12-ig minisztériumi főosztályvezetői szinten még érdeklődtek a kutatási eredményeink iránt. Egy-egy jobb kutatás után kaptunk is visszajelzéseket. Emiatt azt gondoltam, s hittem is benne, hogy ha a kutatási tapasztalatoknak nincs is közvetlen hatása az oktatáspolitikára, azért bizonyos elemei átszivárogva döntéshozók fejébe valamilyen közvetett módon mégiscsak hatnak rá. Az utolsó években viszont már ilyen visszajelzéseket sem kaptunk, gyaníthatóan azért, mert az új minisztériumi vezetőket már nem érdekelték a kutatási eredmények.

Ha most mérlegre teszed a tevékenységedet, hogyan látod: érdemes volt elvégezni ezt a sok munkát? Úgyis fogalmazhatnék, hogy a mai tudásod alapján mit csináltál volna másképp? Szóval a lényeg: mi az, ami esetleg elégedettebbé tett volna? Mert mintha egy kudarcélmény fogalmazódna meg benned, azért mert „írtatok, írtatok, de mégsem valósult meg semmi”.

Én nem vagyok igazából csalódott, mert nem voltak illúzióim sem. A rendszer sajnos ilyen, s ezen nem tudok változtatni. De – ha másért nem is – oktatáskutatásra azért is szükség van, hogy magát a kutatói rendszert és a kutatói tudást fenntartsuk. Vagyis abban bízom, hogy ha ennek megvan a folytonossága, s mindaz a kutatói tudás, ami le van írva nem merül feledésbe, akkor talán majd lesz egyszer egy olyan rendszer, amelyik felhasználja ezt. Akárcsak úgy, hogy új kutatások elemzik a korábbi állapotokhoz képest bekövetkező változásokat. s ehhez az is kell, hogy legyenek tapasztalt kutatók. Hogy ne a nulláról kelljen felépíteni az oktatáskutatást tíz-húsz vagy akárhány év múlva. Illúzióim persze nincsenek, legfeljebb reménykedem.

Ezt jó, hogy mondod, mert úgy éreztem, hogy kudarcélményként éled meg, hogy ez a sok tudás nem hasznosul.

Egy kicsit persze igen, de azért nem foglalkozom ezzel annyit. Mindig is úgy fogtam fel, hogy ha kapok egy megbízást, akkor az a dolgom, hogy azt tisztességesen megcsináljam. S ezt szívesen csináltam mindig is. 2008 után pedig kifejezetten jól éreztem magam, mert jó hangulatban jó kutatások folytak, konstruktív kollégákkal.

A legfontosabb a család

Azért még ne fejezzük a be a beszélgetést! A családdról még nem is beszéltünk.

Azt gondolom, hogy összességében mindig ők voltak az elsők. Lehet, hogy csinálhattam volna valamilyen nagyobb „karriert”, például a nagydoktorit, de mérlegeltem, hogy ez a család számára mit jelent. Nem azt mondom, hogy ez volt az egyetlen szempontom, de végiggondoltam, hogy akkor emiatt hosszú időre kiesek a családból, s ezt semmiképp nem akartam. Három fiam van, most már nagyok.

Akkor ugye sok időt töltöttél a gyerekeiddel?

Így van! Ez a kilencvenes években, amikor kicsik voltak, nem volt nehéz, mert olyan nagyon sok munkám akkor nem volt. A 2000 utáni évtizedben ez már egy kicsit bonyolultabb volt, mert akkor már Pécsre is jártam, meg időnként több munka is adódott. 2010 után viszont már nagyon sokat dolgoztam, de akkor ennek már nem volt olyan jelentősége. Akkoriban két napot voltam Debrecenben, s volt olyan időszak, amikor a három projektet is vittem az OFI-ban. Aztán erre jött rá egy idő után az igazgatói tevékenység is az összes problémájával. De mindez akkor már könnyen beilleszthető volt a család életébe. Megjegyzem, azt is nagyon élveztem, amikor alig látszottam ki a munkából. Mindig nagyon taktikázni kellett, hogy ezeket időben befejezzem. Azt nem mondom, hogy határidőre, inkább azt, hogy a lehető legvégső időpontra. Jellemzően mindig mindent az utolsó pillanatra hagytam. Egy kicsit lustaságból is eredően, de engem mindig fel is spannolt a rohammunka, s ilyenkor éjszakánként is jól tudtam dolgozni.

A feleségedről is mondjál valamit, mivel foglalkozik? S hogy osztottátok meg a terheket a gyereknevelésben?

Matematikus, és informatikai területen dolgozik. A kilencvenes években sokáig otthon volt a gyerekekkel, bár egy idő után otthonról dolgozott emellett. A gyerekekkel kapcsolatos teendőket általában megosztottuk. Ő is nagyon gyerekcentrikus. Sőt! A fiaim között van egy matematikus, és két építész. Családjuk egyelőre még nincs.

— *Mi az, amit még esetleg el szeretnél mondani, de az eddigi kérdések között nem szerepelt?*

Végül

— Azt gondolom, hogy nagyjából mindent érintettünk. Talán annyi, hogy a pécsi egyetemmel most is megvan a kapcsolatom, tanítok a doktori iskolában. Debrecennel már minimális. Ez nem rajtam múlik, s azt gondolom, hogy ennek személyi okai vannak. Más munka már kevés van, inkább ilyen-olyan pénzt nem hozó szakmai felkéréseket kapok. Két évig dolgoztam nyugdíjasként az Oktatási Hivatalnál egy iskolai felzárkóztatással kapcsolatos projekten, de aztán ez lezárult. Nem volt annyira izgalmas kutatás, de valamilyenre azért ez is érdekes volt. Egy nagy felmérés adatait dolgoztam fel egyebek mellett, de kevésbé láttam a számok mögé, így csak óvatosan értékelhetők az eredmények. S aztán vége lett a projektnek.

Jól látom, hogy egy elégedett ember vagy?

Teljesen jól látod. Próbálok a különböző helyzeteket eseményeket reálisan megítélni, de különösebben nem izgatom magam a problémákon. Mindig igyekeztem a különböző feladatokat jól megcsinálni, magam számára és a megbízók számára is, s úgy gondolom, hogy az esetek túlnyomó többségében ez sikerült is. Sosem akartam hatalmas vagyont gyűjteni, persze örülök a sok pénznek, ha van, de mindig inkább az érdekes munkák vonzottak.

